

Дамир Каракан

СПОМЕН *ЗА* ГОРАТА

*превод от
хрватски
Русанка
Мачова*

СПОМЕН ЗА ГОРАТА

ДАМИР КАРАКАШ

Пътят

Лежах в леглото и се ослушвах; пукнатините в дървената къща бяха запушени със стари вестници, ала вятърът намираше нови пролуки: духа и раздвижва сенки из стаята. По-късно се зачу остро дрънчене на синджири: баща ми развързва говедата. Докато се облека набързо и изтичам навън, кравата Суза вече излиза от двора: след нея Пъструша, воловете Лозоня и Пероня; заедно с нас по стръмния баир се катери и гората. Кравата Суза много добре знае пътя, а останалите говеда я следват по петите; през зелените треви, високи, ниски, окосени; по копитата им се лепят листа. После от бухналия зелен шубрак дотърча Медо. Почесвам го между ушите, подръпвам го от радост за опашката и се емвам с широка крачка подир говедата; вървя, след някое време на ливадата, дето разделя гората, се срещам с моите приятели: единият се казва Пейо, другият – Ненад. Напоследък с нас идва и Малкия; тази есен тръгна на училище, има само една крава, та трябва да вардим и него, и нея. Понякога идва и Биба с овцете: лежи под сенките, чете *романи в картинки* и се прави, че ни няма; пък ние се правим, че нея я няма. Пуснахме торбите под един храст, засукахме ръкави; и днес като вчера се състезаваме в мятане на камъни без засилка. Пейо и Ненад вече хвърлиха, сега е мой ред. Навеждам се, вземам един камък и зървам Миле, дядото на Биба; застанал с ловджийската пушка на рамо и ме гледа втренчено: тишината се е вмъкнала в цевта на пушката му. Поемам си дълбоко дъх, сливам няколко жеста в един, но ръката ми трепва и в мен избухва гняв; мятам камъка и си представям как лети право към дядо Миле: камъкът лети, понесъл погледите ни. Ненад отърчава бързо до падналия камък и се провиква: *За мене злато, за Пейо сребро, а за тебе бронзов медал!* Мисля си ядосан, защото очаквах много повече от своя изстрел, че поне от дядо Миле съм по-добър. Пък той, сякаш ми чете мислите, хили се и ми вика, че трябвало още бая качамак да изям.

Веднъж, тъкмо бяхме почнали да караме говедата в гората, и той ни пита дали искаме мед. Отвърнахме в един глас, че искаме, тогава ни заведе до една дупка, изровена в земята; отгоре ѝ имаше бяла опъната ципа. И ни вика: *Нá ви, грабете, па яжте колко ви душа сака.* Свря се в близкия шубрак и оттам ни поучава: *Пък оставете нещо и за утре!* Тутакси

наклякахме нетърпеливо около дупката, надвесихме се над нея и с две ръце почнахме да махаме ципата. Ала тозчас рипнахме; скочихме на крака като в она руски танц. Погледите ни бързешката затърсиха края на гората. Търтихме на зигзаг. Падаме, ставаме; осите упорито бръмчат подире ни. Най-сетне навлязохме в горския гъсталак, тъй се спасихме, а дядо Миле през цялото време се превива от смях. Мене ме ужилиха две оси; по врата и по лицето, бързо намерих два студени камъка и ги сложих на отеклите места; Ненад го ужили една, а Пейо нито една. У дома, като разправих всичко на баба, тя веднага излезе на двора. И се развика: *Ако беше чумав, тоя обесник щеше да ходи от къща на къща и да плюе по дръжките на вратите!* Заръча ми повече никога да не се доближавам до осарник, защото, ако осите ме ужилят по езика, ще ми се подуе и ще умра от задушаване.

Оттогаз, щом попаднем в гората на някоя дупка, покрита с бяла ципа, събираме суха трева, листа, сено, нахвърляме ги вътре и бързешката ги подпалваме. Сетне хукваме към края на гората. Залягаме и опираме ухо о невидими релси. Кънти, сякаш тежкотоварни камиони минават дълбоко под земята.

Ритане на топка

Играем футбол на пътя; гледаме баща ми да не е наблизно: вече ни е спукал пет гумени топки. Преди няколко дни в полето връхлетя с вилата върху една тиква: беше я взел за топка. И майка не обича да търча и да ритам, обаче само ми напомня тихо: *Не се мори за тоя, дето духа*. Баща ми мрази даже футбола по телевизията; като има важен мач, държа термометъра над нагорещената печка, после бързо си го пъхам под мишницата, мушвам се в леглото и се преструвам, че имам висока температура. И щом баща ми подкара ядосано говедата към гората, хуквам при дядо Паве; той живее в къщурка в края на селото. Бяха големи приятели с дядо; двамата играеха карти, разхождаха се, току се надвикваха при разговор. Моят дядо цял живот е работил в забоите като миньор и от мините беше полуглух: затова говореше високо, мислеше си, че и него никой не го чува добре. Същия ден, в който се върнах от болницата в Риека, понеже тате не даде да ме оперират, дядо ме прегърна през сълзи. А веднъж, като бяха с баба сами в стаята, рече: *Де ще се дене, клетият, такъв недъгав*. Зарад това *недъгав* три дни не му продумах, пък той си мислеше, че ми е криво, защото съм получил лоша оценка в училище; дядо винаги ме наблюдаваше скришом. С един такъв болезнен израз на лицето. Очите му бяха големи и сини, устните – стиснати в права линия, сякаш изтърпяваше адски мъки заради мене и себе си; веднъж му казах, че нищо не ме боли; той не отвърна, обаче баба се обади вместо него: *Че какво има да те боли, детето ми?* Ама дядо много го болеше. Дядо Паве разправя, че никой не е изтърпял

такива болки. Той самият, като виждал колко се мъчи дядо, пък смъртта не го иска, бил готов да даде всичко, веднъж завинаги дядо да се свлече в тревата. От него научих, че дядо години наред носел празна консервена кутия от гулаш, вързана с тел на кръста, и в нея държал пишката си, та да не се напикава в гащите. Двамата с баба се оженили, когато тя била на петнайсет, пък той на седемнайсет; родили им се три деца: татко и двете ми лели, които от дълго време живеят в Славония, но заради баща ми почти не си идват. Дядо Паве никога не се е женил: няма ни деца, ни роднини, няма си никого, само няколко кокошки и транзистор; като почне мач, включва транзистора и издърпва внимателно дългата антена; след мача ми разправя за прочутите футболисти на *Динамо*: най-много обича Дражан Йеркович. Вика, че го харесва, защото бил машина за голове и никога не се е женил.

Преди време и аз исках да стана футболист. Играех добре в училище, ама се отказах, като научих, че Корняча, най-добрият играч от селото, е само резерва в клуба на градчето. Това е най-нисшата лига, от която първенецът не може да мине по-напред, понеже няма пари, а последният отбор не изпада, защото няма накъде. А и не знам дали изобщо ще ми дадат медицинско свидетелство: задължително е за всички – юноши, младша, старша възраст: без него не мога да се запиша в нито един клуб. Корняча вече отдавна има медицинско, братовчед ми от Сен, дето играе за юношеския *Нехай*, също има такова свидетелство. На него пише: *Годен*. Иска ми се да имам и аз, да съм здрав като Корняча, да играя като него в клуба на градчето; там го кръстиха Корняча: демек Костенурката, всички тъй му викат, та почнахме и ние. Като е в игра, тича след топката край аутлинията и ръката му е все леко вдигната и стърчи като главата на костенурка, та оттам и прякорът му; зрителите около терена току му подвикват: *Корняча, пусни ръчната!*. Ама има много мощен шут. Разправя, че на някакъв мач тъй ритнал топката, че тя пет пъти отскачала от едната греда до другата и чак накрая влязла в мрежата; щом след мач или тренировка влети в селото на своя мотоциклет МЗ, ние се втурваме да му чистим бутонките; той яде с вилицата зеле с месо направо от тенджерата, чете роман за Великия Блек¹ и се смее високо, пък ние се надпреварваме за калните му бутонки. В неделя ни взе със себе си – мене, Пейо и Ненад: пътуваме с мотора, на завоите се привеждаме; аз се държа здраво за Ненад, той за Пейо, пък Пейо за Корняча: някои от играчите днес не могат да играят, защото предната вечер се напили, та Корняча е сигурен, че този път ще го пуснат от първата минута. Игрището е малко, заобиколено от гъста гора; местните запаянковци са дошли направо от полето, държат в ръце мотики и пеят в един глас: *Не ме е страх от черна орисия, нож и пистолет в чорапа крия*. За всеки случай Корняча ни вкара в ламаринената

¹ Италиански уестърн комикс от 60-те и 70-те години, получил широка популярност в бивша Югославия. Б. пр.

барачка при нашите резерви, намести си по-добре корите, пристегна поздраво бутонките: после мачът започна. Трениорът на нашия отбор вече е изпушил половин кутия цигари; край него и ние от зор току си гризем ноктите. Щом някой от нашите се запревива от болка на тревата, трениорът тутакси изважда лак за коса, изтичва до фаулирания играч и напръсква контузения му крак: футболистът скача и веднага продължава играта; към края на мача противниците нападат все по-ожесточено, а нашите нарочно запращат с шут топката в гората, че да си отдъхнат малко; после съдиите дълго я търсят, чуваме ги как си подвикват из гъсталака: *Не е тук!* Сега Корняча тактически изстрелва топката някъде от средата на терена право към гората, след това се обръща бавно и се запътва към собствената си врата, върховете на бутонките му се влачат уморено в тревата; в същия миг съотборниците му се накачулват радостно отгоре му; Корняча от нашето село е вкарал гол.

Обяд

Откакто дядо умря, заех неговото място на масата и сега седя срещу баща ми; за обяд ядем свинско, картофи и зелена салата. Баща ми дъвче и с едно око следи да не си изтърва вилицата; често ме перва със своята през пръстите; докато яде, окото му постоянно ми напомня: *Внимавай!* Преди два-три дни вилицата на сестра ми падна на пода, ама на нея само ѝ каза да яде по-полека. Ям бавно, дъвча и гледам в чинията пред себе си; сестра ми все не успява да си набоде картофа; зъбите ѝ са гнили; изглеждат още по-черни до блестящата вилица. Баща ми не е преглътнал докрай парчето месо и вече пие шумно вода; на ръба на чашата остава мазен отпечатък; баба мърда устни, забила поглед в чинията; като сме всички заедно на масата, тя рядко продумва. Щом подхване нещо, майка тутакси я срязва: *Я замълчете поне дорде ядем.* Отмъщава си, понеже баба правела същото с нея, като били току-що женени с татко. Той най-често се преструва, че не чува и не вижда, но понякога отсича: *Я стига!* Вчера и аз заставах на страната на баба, прекъснах майка и ѝ казах, че трябва да ми изпере кадифените панталони. Тя спря, погледна баба и отсече: *Да нямам десет ръце.* Баща ми не продума, само се зазяпа в изгнилите греди на тавана. А после рече между два залъка: *В новата къща вече няма да ни пада прах в устата.* Сестра ми пак си изтърва вилицата, този път на масата; ядем и мълчим; навън лае Медо. Знае, че след обяда ще си получи дажбата. Ненадейно баща ми става и се провиква през затворения прозорец: *Ами ако дойда там, а?!.* Лаят спря, а той пак седна и промърмори в мазната си брада: *Ще те науча аз тебе!* Сепвам се, защото ми се струва, че тези думи се отнасят за мен; вземам нов къс месо от паницата, мъча се да изям колкото се може повече, че да се поохраня малко; кльощав съм, при това се източвам на ръст и от ден на ден ставам все по-кльощав. Баща ми

отбелязва: *Да го хвърляше подире си, щеше повече да наедрееш.* Баба казва: *Ще напълнее той, като иде във войската, тогаз всички заякват и се охранват.* Майка понечва да отвърне нещо, но преглъща думите си, грабва кухненската кърпа и се захваща да бърше грубо устата на сестра ми. Тя се дърпа и протестира: *Остави ме, вече не съм бебе.* В края на обяда цялото месо от паницата е изядено: вътре е останала само гъста свинска мазнина. Баща ми, както винаги, надига паницата с две ръце, изправя се, поднася я бавно към устните си: и изпива на две глътки цялата мазнина; забърсва уста с опакото на дланта и ми заръчва да занеса кокалите на Медо, защото пак се е разлял. Събирам ги от масата, хвърлям ги на кучето, което ги схрусква с яките си зъби, и продължавам към стаичката си: имам още доста време, затова лягам и заспивам. Не сънувах нищо, и по-добре; снощи ми се присъни един от най-ужасните сънища: че съм изгубил крава. Страх ме е дори да си помисля какво би ми сторил баща ми, ако се върна без някоя от кравите: хич няма и да се върна. Майка ми влиза, вижда, че лежа, захлупил лицето си с ръце, понеже слънцето ми влиза в очите, и пита: *Боли ли те нещо?* Поклащам кратко глава, ставам, влизам в кухнята, пъхам в торбичката сланина, пет-шест картофа и сгъваемото ножче. След няколко минути вече съм между топлите тела на говедата; откачам ги от синджирите, внимавам да не ме стъпчат. После изтичвам при Медо, който подскача от радост и дърпа своя синджир; тъй го е изпънал, че едвам успявам да го освободя. Намествам на плещите си натежалата торбичка, вземам тоягата, оставена зад вратата на обора, и подкарвам говедата нагоре по баира. Пътьом бера сочни червени ягоди; след всяка изядена ягода се оглеждам: да видя дали вече не са тръгнали Пейо и Ненад. Слагам ръка над челото: през завесата от дребни месести листа зървам само Малкия с неговата крава и удрям по-здраво Пероня с тоягата; първо минаваме напъряко през сечището, после през жълтите цветя; след като сме се събирали всички горе на ливадата, запалваме огън и размишляваме на глас на какво да играем днес. Малкия виква: *На индианци и каубои.* Пейо му отвърща: *Още си малък да даваш акъл.* Ненад вече запрята ръкави, иска като вчера да мятаме камъни без засилка, аз предпочитам да търсим осарници, че да ги унищожаваме с огън. *Я първо да запалим по една,* предлага Пейо, навежда се и вади от чорапа си кутия *Опатия.* После край огъня бавно ни раздава цигари, само Малкия не ще; пушим и се мъчим да правим кръгчета от дим; Пейо издухва дима в огъня и подава цигарата си на Малкия. Той първо отказва, после я взема, дръпва силно и се закашля, ама тъй, сякаш ще се задуши, всички край огъня ще изпукаме от смях.

Нещо на колела

Баща ми е седнал на пъна; държи в ръце жълт сгъваем метър, зад ухото си е боднал дърводелски молив. Става и обикаля около къщата като

сомнамбул; разбрах, че смятал да вдигне до новата къща и обор, та говедата вече да не спят и серат под нас. На баба не ѝ харесва, вика: *Толкоз века отдолу в дама говедата са вардили людете от студа*. Ставам, отивам до училищната чанта, вадя тетрадка и молив и пак се връщам на стола. Баба се надига на пръсти, врътва с ръка лампата и я запалва; баща ми пак седи на самотния пън пред прага; отпуснал е уморената си глава в ръце, спи; внезапно скача, разтърсва един след друг изтръпналите си нозе; очите му са мътни крушки. Гледам празната тетрадка и за пореден път си представям новата къща: покрив от червени керемиди с тенекиено петле, дето се върти, както му нареди вятърът; най-много се радвам, че в новата къща ще спре скърцането; заради него нощем все се покривам с одеялото презглава. Ослушвам се, затъквам с пръсти ушите си: звуците си подвикват из къщи, дори запушването на ушите не помага. Чуват се и стонове, запъхтяно дишане, а къщата се люлее, тресе се като кораб на колела, който се спуска стремглаво по стръмните баири. Баба всеки път скача ядосана от леглото, изстъпя се напред стаята и се провиква към дървените стени: *Що е туй, бре?*. Ясно ми е, че тя много добре знае какво е, ама не смее да каже. След нейните викове къщата малко се поукротява, поутихва: някакви шепнещи гласове. Подире проехтява само виенето на баща ми, което напомня лая на Медо. В къщата настава гробна тишина, ала шумовете още дълго отекват в главата ми. На заранта, като сгачен в нещо неприлично, поглеждам скришом изпод вежди дали коремът на майка ми е пораснал. Питам я: *Кога ще почне строежът на новата къща?*. Тя само свива рамене. Пак питам, тя отвърща спокойно: *Ще почне, като почне*. След няколко дена баща ми измъква леглата, шкафовете, масите, столовете, печката и другите вещи от старата къща, наслагва ги грижливо на близката поляна. Изкарва говедата, връзва синджирите им за сливовите дръвчета. Омотава пет пъти едно въже около къщата, сякаш иска да я задържи завинаги в плен. След това довежда впрегнати Лозоня и Пероня, края на въжето връзва за ярема. Стои известно време замислен край воловете и измерва с очи старата къща. После плясва силно воловете с длани по задниците и вдига отривисто ръце във въздуха. Сякаш вика на къщата: *Предай се, нямаш шанс!*. Въжето се изпъва, ала воловете си остават в рядката кал като вкопани. Баща ми спуска ядно ръце, грабва лопатата и здравата халосва с нея животните по гърбовете. Сега всяко мускулче в телата им се напъва. Той ги цапардосва още веднъж с лопатата, подвиква: *Дий, лентяи!*. Този път воловете просто изтръгват къщата от земята, тя се разпада; на нейното място зейва само черна смрадлива дупка, като след изваден развален зъб. *Брей, не знаех, че е толкоз прогнила*, отронва баща ми и отупва ръце в крачолите си.

Докато на мястото на старата къща вдигнат нова, те двамата с майка ще спят под открито небе, край говедата. Лято е, ще се завият и няма да им е студено. Ние с баба ще спим у дядо Йозо; докато беше жив, често ни

пъдеше с Пейо и Ненад от своята ливада; беше стар и бавен, та не бързахме да побегнем. Вземахме си спокойно топката, тръгнахме полека и му подвикахме: *Да пукнеш дано!*. Като умря, дъщеря му, дето живее в градчето, даде на баба грамадният цилиндричен ключ, да проветрява от време на време. Пейо никога не би посмял да спи там, понеже неговата баба няколко пъти късно вечер била видяла светлина на тавана; разправя, че покойният дядо Йозо се отбивал. И аз не бих спал самичък вътре, ама с баба не ме е страх. Първата нощ легнахме в дървения брачен креват; на избелялата стена над главите ни висеше гипсов Исус, сякаш сраснал се с жълтеникавата стена зад него: лежа в тишината до баба, тя взе да шепне *Отче наш*: всяка нощ реди молитви. В неделя върви пеш до Летицац, съседното по-голямо село, където ни е училището, да се моли в тамошната църква; майка ми и баща ми като повечето нашенци рядко ходят на църква. Баща ми казва: *Ще ида, кога вдигнат в наше село*. Дядо никога не беше стъпвал в храм. Все разправяше: *Аз съм плешив, пък в църквата е студено, ще взема да се простудя, а не бива да стоя пред Бога с шапка на главата*. Аз също не ходя на църква, както и никой от моите приятели, но баба току повтаря, че трябвало да започна, че и първо причастие да получа. Баба се прекръсти още веднъж, загърна ме по-добре и рече: *Е, хайде, сладки сънища*. Малко по-късно над главите ни се зачуха глухи шумове. После скърцане. Сякаш родителите ми бяха на тавана, току над нас. Лежа и гледам нагоре; в един момент усещам близостта на тавана и от страх потъвам още по-дълбоко в завивката; не знам защо, но имам чувството, че тази нощ ще умра тук; помня как една сутрин баба беше излязла на прага на старата къща и се беше загледала в черните кресливи птици над главата си: небето беше пълно с тях. После се прибра вътре и прошепна на дядо: *Днеска враните ще пируват с някого*. Беше на третия ден, откак ме бяха пуснали от болницата, и вярвах, че враните са дошли за мен; сега отново се изплаших, че ще умра, сръчках баба с лакът, прошепнах: *Има нещо на тавана!*. Тя тутакси се надигна и седна; помислих, че ще се развика, обаче тя само продължи да се ослушва спокойно в тъмното.

Атомната бомба спи

Баба гледа как баща ми слага плочки в клозета: на пода – кафяви, а на стените – чисто бели. Той ѝ вика: *Мръдни се, че ми сѐниши*. Баба се маха, а баща ми залепя нова кафява плочка и се обръща към мен: *Я ми донес малко ракия*. Отивам по коридора в кухнята, вземам шишето с тумбестата чашка и бързо се връщам; той примижава с едно око, с другото отмерва линията на плочките. На заранта си облича единствения костюм, кафявия, слага си единствената синя вратовръзка и така издокаран, поема с воловете и каруцата към градчето; по пладне докарва тоалетно казанче, тръби и чугунено клекало. Помагам му внимателно да разтовари клекалото. Майка